Lietuvių kalbos ir literatūros olimpiada Lietuvos ir užsienio lietuviškų mokyklų
9–12/I–IV gimnazijos klasių mokiniams

11–12 klasės (III–IV gimnazijos klasės)

2023 m.

Šalies etapas

Užduočių atlikimo laikas – 2 val.

.....
dalyvio kodas

Vertinimas: _____

I UŽDUOTIS

Man užsiiminėjant taip ilgą laiką šituomi svarbiausiu Europos tautų etnologijoje klausimu apie aukščiau minėtųjų tautų kilmę, labai malonu būtų, kad kaip išsipildė Agamemnono pranašavimas dėl išgriovimo šventosios Ilionos, kurios griuvėsius po tiek šimtų metų suradęs Schliemannas, atidengė seniausią trojėnų kultūrą, idant taip lygiai ir mano tyrinėjimams, įkaitintiems to pat Schliemanno darbais, lemta būtų atidengti bei aikštėn iškelti trojėnų ir kitų trakų prygų genčių tautystę, identiškumo jų su šios dienos lietuviais latviais prirodymu.

Atsakykite į klausimus:

Vertinimas

1. Kas šio teksto autorius? Trumpai pakomentuokite, kokią lietuvių kilmės teoriją jis išplėtojo? Kokia buvo jos reikšmė?

2. Kokioje šalyje šio teksto autorius gyveno net 25 metus? Ar ši šalis buvo kaip nors susijusi su jo plėtota lietuvių kilmės teorija?

3. Kokia buvo teksto autoriaus profesija?

4. Koks buvo žymiausias tekste minimo Heinricho Schliemanno atradimas, įkvėpęs šio teksto autorių? Kada (apytikriai) šis atradimas buvo padarytas?

Vertinimas: **0** (atsakymas neteisingas), **1** (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), **2** (atsakymas teisingas).

Suma:

II UŽDUOTIS

Atsakykite į klausimus:

Vertinimas

1. Šie žodžiai, kurie gali būti linksniuojami, Kaliksto Kasakauskio ir Kristupo Daukšos parašytose lietuvių kalbos gramatikose minimi kaip vardžodžiai. Simonas Daukantas šiuos žodžius vadino veikrodvardžiais, Antanas Baranauskas - žodžvardžiais. Šių (taip pat ir laiką rodančių) žodžių pavadinimą, kurį jie turi dabar, XIX a. pabaigoje sugalvojo iš Žemaitijos kilęs lietuvių kalbininkas, pas Antaną Baranauską mokęsis žinomas lietuvių tarmių tyrėjas, lietuvių kalbos gramatikos autorius. Šis kalbininkas buvo pirmasis, kuris nuosekliai bandė tirti baltų ir finų kalbų santykius. Kas buvo šis kalbininkas (parašykite vardą ir pavardę) ir kokie tai žodžiai?

2. Vietų vardų tyrėjai mano, kad šio miesto pavadinimas atsirado iš tokios pačios formos vartojamos vyro pavardės. XX a. pirmoje pusėje tarpukario metais šis miestas labai išaugo, tapo vienu svarbiausiu Lietuvos mokslo, švietimo ir kultūros centru. Šio miesto, kuris yra vienas didžiausių Lietuvos miestų, kapinėse ilsisi garsaus lietuvių kalbininko, padėjusio pamatus *Lietuvių kalbos žodynui*, palaikai. Koks tai miestas ir koks kalbininkas yra minimas (parašykite vardą ir pavardę)?

3. Šioje patarmėje, kurioje vartojama daug skolinių iš slavų kalbų, vietoje dvigarsių *am*, *em* tariami *um*, *im*, vietoje balsių *ą*, *ę* – ilgieji balsiai *ū*, *y*, o nekirčiuotoje pozicijoje *ie*, *uo* išlaikomi sveiki. Šios patarmės atstovai be įprastų formų su *-k* (pvz., *daryk*) vartoja ir kitokios liepiamosios nuosakos formas (pvz., *rašai*, *tyly*, *duo*), kuriomis reiškiamas toks liepimas, kurį privaloma vykdyti iš karto. Šiai patarmei priklauso ir Baltarusijos teritorijoje esanti vietovė (baltarusiškai *Gerviaty*), kurios pavadinimas lietuvių kalba visiškai sutampa su Širvintų rajone esančio kaimo pavadinimu. Kaip kalba šios Baltarusijos vietovės žmonės, tyrė Pėteris Aruma, Jadvyga Kardelytė, Aloyzas Vidugiris ir kt. Kokia tai patarmė ir kokia Baltarusijos teritorijoje esanti vietovė yra minima?

4. Šis žmogus, kurio pavardė sudaryta iš dviejų reikšminių dėmenų (kamienų), gimė Aukštaitijoje XVI a. antroje pusėje ir laikomas vienu lietuvių raštijos pradininkų. Jis buvo jėzuitas, Vilniaus Šventų Jonų bažnyčios pamokslininkas, Vilniaus universiteto dėstytojas. Jis rengė ne tik žodynus, bet ir vieną svarbiausių XVII a. lietuvių raštijos paminklų – originaliai sutrumpintų pamokslų rinkinį, kuriame pateikti lietuviški ir lenkiški (versti iš lietuvių kalbos) tekstai. Koks tai žmogus ir koks jo parengto pamokslų rinkinio pavadinimas?

Suma:

Vertinimas: Už kiekvieną teisingą atsakymą po **2 taškus**. Už dalį teisingo atsakymo – **1 taškas**.

III UŽDUOTIS

Argi ne dulkės visa, ką liečiu,
Suspaustas tarp šitų aukštų lentynų,
Tas visas turtas, ėdamas trandžių,
Tevertas būti pavadintas sąvartynu.
Ir čia sulaukt atsakymo tikiuos?
Ką sužinosiu iš gausybės knygų –
Kad žmonės žemėje kentėjo visados,
O laimė – retas prabangos dalykas?
Ko, kaukole, šiepies? Bandai paguost,
Kad ir tavy kadaise mintys lydės,
Ieškojai džiaugsmo ir kentei varguos,
O siekdama tiesos niekingai klydai?

Johanas Volfgangas Gėtė, Faustas, ištrauka

Atsakykite į klausimus:

Vertinimas

1. Pakomentuokite *Fausto* mito, pagal kurį sukurtas Gėtės kūrinys, esmę.

2. Kokiam žanrui priskiriamas Gėtės *Faustas*?

3. Koks Margaritos vaidmuo Gėtės *Fauste*?

4. Kokia lietuvių patarlė perspėja apie sutarties su velniu pavojų?

5. Koks XIX a. lietuvių kultūros Prūsijoje tyrėjas laiškuose Gėtei pristatė lietuviškas dainas?

Vertinimas

Suma:

Vertinimas:
1 klausimas: 0 (atsakymas neteisingas), **1** (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), **4** (atsakymas teisingas).
2–5 klausimai: 0 (atsakymas neteisingas), **1** (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), **2** (atsakymas teisingas).

IV UŽDUOTIS

Pateikti daiktavardžiai: *marginys* ‘margas marškonis audeklas’, *mokinys* ‘kas mokosi mokykloje’, *sultinys* ‘mėsos ar daržovių nuoviras’, *tinginys* ‘kas tingi, nenori dirbti ar veikti’.

Atsakykite į klausimus:

Vertinimas

1. Kas darybos požiūriu sieja pateiktus daiktavardžius? Parašykite du požymius.

2. Kuo sistemiškai skiriasi pateiktų daiktavardžių, padarytų iš skirtingų pamatinių žodžių, darybos pamatas? Atsakydami parašykite pateiktų daiktavardžių pamatinius žodžius.

3. Kuo darybos požiūriu pateikti daiktavardžiai skiriasi nuo daiktavardžių *avinas* ‘avių patinas’, *lapinas* ‘lapių patinas’? Parašykite du požymius.

4. Ar žodžių darybos reikšmės požiūriu skiriasi daiktavardis *sukinys* ‘sukimasis, pasisukimas’ nuo pateiktų daiktavardžių? Kodėl?

Vertinimas: **0** (atsakymas neteisingas), **1** (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), **2** (atsakymas teisingas).

Suma:

V UŽDUOTIS

Pasirinkite tinkamus atsakymus:

Vertinimas

1. Kuris iš nurodytų lietuvių kultūros veikėjų buvo spaustuvininkas, Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos reikalų organizatorius?

   a) Jonas Basanavičius.
   b) Martynas Jankus.
   b) Vincas Kudirka.

2. Kuris iš nurodytų autorių buvo mitologijos tyrėjas?

   a) Vytautas Kubilius
   b) Antanas Maceina
   c) Norbertas Vėlius

3. Kuri iš šių tyrėjų grindė hipotezes apie senąją Europos matriarchalinę kultūrą?

   a) Vanda Zaborskaitė
   b) Meilė Lukšienė
   c) Marija Gimbutienė

Vertinimas: Už kiekvieną teisingą atsakymą po 1 tašką.

Suma:

VI UŽDUOTIS

Neilgai ėjęs tižiu taku, jis patraukė tiesiog dobilienomis, siauromis ežiomis, tarp arimų ir pasiekė Kaiščio namus.

Pirkia buvo dailiai iššluota, vandeniu palaistyta, o langai praviri, kad nebūtų trošku.

Jokūbas pasisveikinęs atsisėdo kertėje. Neilgai laukus, jis jau traukė smičių po stygas ir mušė koja taktą į grindis, bet atsargiai, lyg į stiklą. Prisimerkęs jis žiūrėjo į šokėjus. Jo širdy buvo smagu ir jauku. Jis mušė koja taktą, ir pirmoji styga dabar kalbėjo taip plonai, kad jam atrodė, lyg mažas vaikas kur vėjuje stovėtų ir vienplaukis šauktų. Bet kita styga prabilo kaip jauna, vikri mergaitė, kurios balsas linksmas ir išdykęs. Toliau girdėti jau vyriškai aidint, – skaidriai ir šviesiai atsakinėjant antrajai stygai. O paskutiniosios jis nemėgo – trumpai brūkštelėjo per ją. Atsiliepė storas, rūškanas virpėjimas, ir muzikantui staiga pasivaidino, lyg koks mieguistas ponas kur aukštai, nuo debesų nukoręs kojas, sėdėtų ir bartų visus: ir vienplaukį vaikutį, ir mergaitę, ir tą gerą bernioką.

Antanas Vaičiulaitis, Praloštas smuikas, ištrauka

Atsakykite į klausimus:

Vertinimas

1. Tekste pavartota forma *vėjuje* (plg. *...vaikas kur vėjuje stovėtų...*). Pateikite savo sugalvotą žodį, priklausantį tai daiktavardžių linksniuotei, iš kurios perimta Jums pateiktos žodžio formos galūnė, vienaskaitos vardininko ir vietininko linksniais. Kuri kito žodžio *vėjas* linksnio forma turi iš tos pačios daiktavardžių linksniuotės perimtą galūnę?

2. Sakinio *Atsiliepė storas, rūškanas virpėjimas, ir muzikantui staiga pasivaidino, lyg koks mieguistas ponas kur aukštai, nuo debesų nukoręs kojas, sėdėtų ir bartų visus: ir vienplaukį vaikutį, ir mergaitę, ir tą gerą bernioką* kaitomuose žodžiuose, kuriuos kirčiuojant veikia antrojo nuo galo skiemens taisyklė, raskite ilguosius kirčiuotus skiemenis ir juos pabraukite parašę juos turinčias žodžių formas. Kuris iš Jūsų surastų žodžių yra kitos kirčiuotės nei kiti Jūsų pateikti žodžiai? Jį parašę nurodykite jo kirčiuotę.

3. Kokių kalbos dalių žodžiai Jums pateiktame tekste turi įvardžiuotines formas? Kokių dar kalbos dalių žodžiai gali turėti įvardžiuotines formas?

Vertinimas

4. Pakomentuokite tekste pateiktų tikrinių žodžių kilmę. Prie savos kilmės leksikos žodžio pateikite bent vieną jam giminišką žodį, kuris nėra atsiradęs iš tikrinio žodžio pamato.

5. Kuris tekste pavartotas skolintas žodis nerekomenduojamas vartoti bendrinėje lietuvių kalboje? Iš kokios indoeuropiečių kalbų grupės į lietuvių kalbą pateko daugiausiai skolinių?

6. Tekste vartojamas žodis *dobiliena* (plg. *...jis patraukė tiesiog dobilienomis...*) yra darinys. Ką žymi su šia priesaga padaryti daiktavardžiai lietuvių kalboje? Ar priesagos vedinys *kiauliena* turi tą pačią darybos reikšmę?

Suma:

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), **1** (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), **2** (atsakymas teisingas).

VII UŽDUOTIS

Išorė niekad nėra patvari: iš pavidalo vieno
Sukuria veikiai kitus gamta, visatos keitėja,
Ir, patikėkit manim, pasaulyje niekas nenyksta,
Išorė vien tepakinta daiktų: gimimu mes vadinam,
Ėmus kam būti kitaip, negu buvo, o mirti mums reiškia
Galas buvimo anaip. Nors viena į ten iškeliauja,
Kita patenka į čia, visuma pasilieka nekitus.

Ovidijus, Metamorfozės, ištrauka

Atsakykite į klausimus:

Vertinimas

1. Trumpai pakomentuokite pagrindinę Ovidijaus *Metamorfozių* temą.

2. Koks Ovidijaus epo pasakojimas yra skirtas žmogaus kūrybos klausimams? Kuo šio pasakojimo metamorfozė skiriasi nuo daugumos kitų šio epo metamorfozių?

3. Kokia eilėdara sukurtas Ovidijaus epas?

4. Nurodykite tuo pačiu pavadinimu XX a. pradžioje sukurto žymaus romano autorių.

Vertinimas: **0** (atsakymas neteisingas), **1** (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), **2** (atsakymas teisingas).

Suma:

VIII UŽDUOTIS

Į Jums pateiktos lentelės antrą skiltį įrašykite, iš kokios aukštaičių ar žemaičių patarmės ploto yra Jums pateiktas reiškinys, o trečioje skiltyje nurodykite, kokio pobūdžio yra tarmės ypatybė.

Nurodytos ypatybės gali būti: fonetikos, morfologijos, akcentologijos, žodžių darybos, leksikos ir sintaksės.

Lentelės pildymo pavyzdys:

Reiškinys	**Patarmė**	**Ypatybė**
Kauniškiai kirčiuoja *mergaĩtė*, *eglaĩtė*	Vakarų aukštaičiai	Akcentologijos

Vertinimas

Reiškinys	**Patarmė**	**Ypatybė**
Anykštėnai sako *kumpas* „kampas“, *švintas* „šventas“		
Kretingiškiai kankorėžį vadina *čiūte*, sviestą - *taukiniu*		
Kupiškėnai Pempės sūnų vadina *Pempioku*, Butkaus dukrą - *Butkiūčia*		
Panevėžiškiai sako *višta verda terp puodo* „višta verda puode“		
Raseiniškiai sako *dūna* „duona“, *pyns* „pienas“		
Šiauliškiai vartoja žodžių formas *slyvas* „slyva“, *morkas* „morka“, *kaima* „kaimas“		
Telšiškiai Vanago dukterį vadina *Vanagale*, Tarvydo – *Tarvydike*		
Uteniškiai eina *pievosna* „į pievas“, *laukuosna* „į laukus“		
Varniškiai laivelį vadina *irklu*, žarnas – *grobais*		
Vilniškiai susitinka *prie namui* „prie namo“, *prie tvorai* „prie tvoros“		

Vertinimas: Už kiekvieną teisingai įrašytą patarmės pavadinimą ir teisingai įvardytą ypatybę skiriamas **1 taškas**. Apsirikus ir įrašius netinkamą patarmės pavadinimą, tačiau teisingai įvardijus ypatybę (ar atvirkščiai) **taškų neskiriama**.

Suma:

IX UŽDUOTIS

Vertinimas

Nurodykite lietuvių rašytojus, kurių kūrybą charakterizuoja pateiktos literatūros istorijos ir kritikos citatos:

1. Tačiau kai tik žmogus priartėja prie laimės įsikūnijimo, į jo gyvenimą įsiveržia akla, griaunanti, už žmogų stipresnė, neįveikiama ir nepaaiškinama jėga, kurios vienu - socialinės neteisybės - masteliu neišmatuosi. Per įvairiausius ekonominius, socialinius, buitinius atsitiktinumus ji įsiveržia į žmogaus gyvenimą ir jį sugriauna įgaudama moralinės, socialinės-ekonominės jėgos ar istorinės lemties pavidalą.

2. Kaimiškuosiuose apsakymuose autorius tarsi pasislepia už personažo, jo lūpomis pasakoja ir vertina. Personažų vardai, pavardės pasikartoja iš vieno apsakymo į kitą; Gvildys, Maksutis, Maksutienė, Gapšys, Gapšienė, Polionija, Rožė, Voliesius, Zigmantas, Vacius, Benediktas, Benas, Vinculis ir kt. Šioje vardų grupėje reikėtų paminėti gyvūnų vardus, nes rašytojo pasakojimo struktūroje kaip tik gyvūnui dažnai tenka vertinimo funkcija. Vaizduodamas kaimo kasdienybę, autorius nuolat šalia žmogaus įvardija ir gyvūną: šunį, katę, arklį, karvę, kiaulę. Vienur – tai tiesiog kaimo erdvės ženklai, o kitur jų funkcija daug svarbesnė.

3. Tautiškoji idėja buvo pats svarbiausias rašytojo gyvenimo imperatyvas. Ji teikė vertybinę kryptį visiems pasirinkimams, buvo impulsas visiems veiksmams, dėl jos jis pasirinko kunigo kelią. [...] Gyvu išlikimo interesu paremtos kovos dėl įgimtos tautybės teisių idėja skleidžiasi spaudos draudimo metais rašytoje publicistikoje, kuri daugiausia buvo spausdinama jo paties redaguotuose leidinyje *Tėvynės sargas* ir „apšviestesniųjų Lietuvių“ laikraštyje *Žinyčia*.

4. Abu rašytojo romanai pastatyti ant dialogo pamatų ir jų šerdį sudaro dostojevskiškas tiesos ir teisėtumo ieškojimas per pokalbį; jie dar mezga ir nenutrūkstantį dialogą tarpusavyje. ir viename, ir kitame plėtojama Likimo galios, maišto prieš ją, aukos, atsakomybės tema, daugiausia reiškiama tėvo–sūnaus, dievybės inicijuojamojo mitiniu santykiu. Santykis išreikštas jau romanų pavadinimais, konkrečiai – pasikartojančia žvilgsnio, stebėjimo, dieviškosios visaregintčios akies tema.

Suma:

Vertinimas: Už kiekvieną teisingą atsakymą po 2 taškus.

X UŽDUOTIS

Tu mano žemdirbe dvasia,
pūslėtų rankų varguose
Žemaitija – mano gaili,
Pakalnupiai žali.

Nailoninėm kasom, balta
Žemaitija, tu – nekalta,
tu badmečių mano tyli
kraujo avele baili.

Karų ir marų, Vakarų,
Prūsijos tu gaisrų...
Europos laukuose vienoji, -
balta avele tu durnoji...

Ir darbo duona tu graudi,
Pakalnupiuos žaliuos – gaudi.
Ir mano kojas tu ištiesi
Ing bromą viečnasties.

Saulėlydžių rausva šalie, -
Padubysiuos – žalia...
Tu mano žemdirbe dvasia, -
balta avelė laukuose.

Marcelijus Martinaitis

Vertinimas

Atsakykite į klausimus:

1. Eilėraštyje pavartota frazė *Ing bromą viečnasties* yra susijusi su XVIII a. Mykolo Olševskio pamokslų rinkiniu „Broma atverta ing viečnastį“. Pakomentuokite, kuo lietuvių kalbos požiūriu garsus šis leidinys.

2. Parašykite, kokios kalbos dalies forma yra žodis *žaliuos* (plg. *Ir darbo duona tu graudi,/ Pakalnupiuos žaliuos – gaudi.*), ir šį žodį sukirčiuokite.

3. Pasinaudoję eilėraščiu pakomentuokite, koks balsio *o* ilgumas skolintų ir iš jų padarytų žodžių šaknyse. Ar balsio *o* ilgumas priklauso nuo kirčio?

4. Eilėraštyje pateiktas būdvardis *pūslėtas* atsirado iš žodžio *pūslė*. Parašykite, iš kokio pamatinio žodžio atsirado daiktavardis *pūslė* ir kokią priesagą jis turi?

Vertinimas

Vertinimas: **0** (atsakymas neteisingas), **1** (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), **2** (atsakymas teisingas).

Suma:

XI UŽDUOTIS

Jis nežiūrėjo į Beną. Stovėjo šonu pasigręžęs į sceną, bet tarytum nežiūrėjo niekur. Atrodė ne savo noru čia atsidūręs, išplėštas iš malonesnių vietų, nesusigaudantis ar nenorintis sutelkti dėmesio į jokias salės smulkmenas. Vieną akimirksnį Benas pajuto tolimą, desperatišką Vegos kvietima, bet neįstengė atsitraukti nuo tėvo. Jo tvyrojimas Beną tiesiog hipnotizavo. Troško šito išmokti, ir dabar staiga suvokė, kad tėvas visą laiką jį šito mokė. Kitą akimirką į Beną ėmė smelktis suvokimas, kad tėvas šioje salėje atsidūrė tiktai dėl jo – ne taip, kaip kiti, kurie atėjo pasidžiaugti Benu ir patvirtinti juos jungiantį ryšį. Tėvas ničnieko nesitikėjo nei iš šitų žmonių, nei iš paties Beno. Jis buvo čia tik todėl, kad žinojo, jog šito reikia Benui.

Laura Sintija Černiauskaitė, Benedikto slenksčiai, ištrauka

Atsakykite į klausimus:

Vertinimas

1. Nurodykite kūrinio *Benedikto slenksčiai* žanrą.

2. Kas sukūrė pirmuosius klasikiniais tapusius lietuvių literatūros kūrinius, vaizduojančius vaiko jausmus ir santykius su tėvais?

3. Pakomentuokite sūnaus ir tėvo santykių pobūdį *Benedikto slenksčiuose*.

Vertinimas:
1-2 klausimai: 0 (atsakymas neteisingas), **1** (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), **2** (atsakymas teisingas).
3 klausimas: 0 (atsakymas neteisingas), **1** (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), **4** (atsakymas teisingas ir išplėtotas).

Suma:

XII UŽDUOTIS

Pateikti žodžiai: *sąauga*, *sąjunga*, *sąmyšis*, *sąnaudos*, *sąrašas*, *sąskambis*, *sąvoka, sąžinė*.

Atsakykite į klausimus:

Vertinimas

1. Kas žodžių darybos, morfologijos ir akcentologijos požiūriu sieja pateiktus žodžius? Nurodykite bent du požymius.

2. Kaip su pateiktais žodžiais sandaros požiūriu susiję daiktavardžiai *sandauga* ir *santaupos*? Nuo ko priklauso *san-* ir *są-* pasirinkimas žodžio pradžioje?

3. Prūsų kalboje paliudytas dvikamienis asmenvardis *Sambange*. Vardyno tyrėjai mano, kad šio vardo pirmasis kamienas susijęs su Jums pateiktais žodžiais. Paaiškinkite, kokiu būdu.

Vertinimas: **0** (atsakymas neteisingas), **1** (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), **2** (atsakymas teisingas).

Suma: